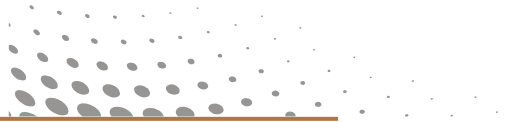

ԱՐԴՅՈՒՆ ԱԲԵՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔ ԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՍԵՐԳԵՅ ՄԵԼՔՈՒՄՅԱՆ

ՀՊՏՀ մակրոէկոնոմիկայի ամբիոնի պրոֆեսոր,
աշխարհագրական գիտությունների դոկտոր

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՄԱՆ ՈՒ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀՐԱՄԱՅՈՒԿԱՆԸ

Հանրապետության արդյունաբերության համակարգում մինչև 1980-ական թվականները զբաղված էր 459,9 հազար աշխատող: Համեմատության համար նշենք, որ այժմ այդ համակարգում աշխատողների թիվն ընդամենը 83,8 հազար է, իսկ գործազուրկների ընդհանուր քանակը՝ 245,5 հազար: Աշխատանք չունենալու պատճառով հանրապետությունից արտագաղթողների թիվն աստիճանաբար ավելի է մեծանում: Կարծում ենք՝ Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական ծանր վիճակից ելքը երբեմնի հզոր արդյունաբերության վերականգնումն և գիտատեխնիկական նվաճումների հիման վրա զարգացումն է:

Հիմնաբառեր. արդյունաբերություն, հանրապետություն, գործազրկություն, արտահանում, ներմուծում, պղինձ, մոլիբդեն, խտանյութ, թափոններ, խնայողություն

Մինչև 1990-ական թթ. Հայաստանը բարձր զարգացած ինդուստրիալ երկիր էր. արդյունաբերության տեսակարար կշիռը հանրապետության ամբողջ տնտեսության համախառն արտադրանքի 56–68 տոկոսն էր կազմում¹: Ընդ որում, արդյունաբերության զարգացման շնորհիվ լուծվել էր աշխատանքային ռեսուրսների լրիվ ու նպատակային օգտագործման կենսական հիմնահարցը: 1988 թ. տվյալներով արդյունաբերության մեջ աշխատողների

¹ Տե՛ս Ս. Մելքումյան, ՀՀ և ԼՂՀ տնտեսական և սոցիալական աշխարհագրություն, Եր., 2009, էջ 113:

թիվը հասել էր 459,9 հազարի. համեմատության համար նշենք, որ 2012 թ. տվյալներով մեր արդյունաբերության համակարգում աշխատողների ընդհանուր քանակը 83,8 հազ. մարդ է ընդամենը²: Այսպիսով՝ արդյունաբերության զարգացումը վճռական դեր է խաղացել հանրապետության աշխատանքային ռեսուրսների օգտագործման շատ կարևոր խնդիրը լուծելու առումով:

Բացի դրանից, արդյունաբերության աննախադեպ վերելքը միջազգային շուկայում այս բնագավառի մի շարք ենթաճյուղեր ճանաչելի դարձրեց: Արդյունքում՝ այդ տարիներին Հայաստանից աշխարհի ավելի քան 80 երկիր արդյունաբերական շուրջ 200 տեսակի կարևոր արտադրանք էր արտահանվում, որոնց զգալի մասը միջազգային ցուցահանդեսներում և տոնավաճառներում արժանացել էր ոսկե մեդալների ու պատվոգրերի:

Ի դեպ, այդ ժամանակահատվածում Հայաստանի արտաքին առևտրաշրջանառության հաշվեկշիռը զգալիորեն ակտիվ էր. արտահանումը 1,5 անգամ գերազանցում էր ներմուծումը: Իսկ ինչպե՞ս կարելի է գնահատել հանրապետության երբեմնի հզոր արդյունաբերության արդի վիճակը: Կարծում ենք՝ համեմատության եզրեր չկան: Ճյուղի ձեռնարկությունների մեծ մասն անհեռատես ձևով, առանց տնտեսագիտական լուրջ հիմնավորումների սեփականաշնորհվել և կազմալուծվել է, չնչին մասը գործում է մասնակիորեն: Դրա հետևանքով ունենք գործազուրկների բավական խոշոր բանակ և, դրա հետ կապված, բնակչության մեծ արտահոսք: Հանրապետությունում պաշտոնապես գրանցված գործազուրկների թիվը 2008 թ. կազմել է 74,9 հազ., 2009 թ.՝ 81,4 հազ., 2010 թ.՝ 83,3 հազ., 2011 թ.՝ 265,7 հազ., իսկ 2012 թ.՝ 245,5 հազ.³: Բնականաբար, հանրապետությունում գրանցված գործազուրկների թիվն ավելի մեծ է, քան իրականում է: Խնդիրն այն է, որ զգալի թվով մարդիկ գերադասում են աշխատել առանց գրանցման, քանի որ հաշվառվելու դեպքում կգրկվեն չնչին նպաստներից:

Ի դեպ, արդյունաբերության արդի վիճակով է պայմանավորված բնակչության աղքատության բարձր ցուցանիշը, որը 2012 թ. տվյալներով կազմել է 32,4 տոկոս⁴:

Գործազրկության հետ կապված՝ մեծ է նաև արտագաղթողների թիվը:

Մասնավորապես՝ 2004 թ. ՀՀ-ից արտագաղթել է 9,2 հազ., 2008 թ.՝ 6,7 հազ., 2010 թ.՝ 2,6 հազ. մարդ⁵:

Հայաստանի Հանրապետության բնակչության արտագաղթի, տեղաշարժերի պատկերը դիտարկենք քաղաքների բնակչության թվի կրճատման՝ 1999 և 2013 թվականների փաստացի ցուցանիշներով (աղյուսակ 1):

Փաստորեն, ներկայացված բոլոր քաղաքներում մեծ չափով նվազել է բնակչության թիվը: Ի դեպ, բնակչության թիվը նվազել է աղյուսակում չներառված մյուս քաղաքներում ևս: Նշենք, որ կրճատվել է հատկապես արդյունաբերական կենտրոն համարվող քաղաքների բնակչությունը: Երևանում, օրինակ, բնակչության թիվը նշված տարիներին նվազել է շուրջ 200 հազարով, Գյումրիում՝ 87 հազարով, բնակչության թվի զգալի նվազում է արձանագրվել Ալավերդիում, Արմավիրում, Հրազդանում, Չարենցավանում, Արտաշատում, Աշտարակում, Սևանում, Ստեփանավանում և այլ քաղաքներում ևս:

² Տե՛ս Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, Եր., 2013, էջ 258:

³ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 77, 53:

⁴ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 109:

⁵ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 74:

**ՀՀ համեմատաբար խոշոր քաղաքային բնակավայրերի
բնակչության թիվը (հազ. մարդ)⁶**

Քաղաքներ	1999 թ.	2013 թ.
Երևան	1248,7	1066,3
Աբովյան	61,14	43,9
Ագարակ	5,1	4,5
Ալավերդի	24,9	13,3
Արմավիր	44,7	29,4
Աշտարակ	29,7	18,8
Արտաշատ	35,0	22,3
Ախթալա	4,1	2,1
Արթիկ	24,0	19,5
Բերդ	11,8	7,9
Բյուրեղական	12,1	9,5
Գյումրի	211,7	121,3
Գորիս	29,2	20,6
Վանաձոր	172,7	85,7
Թալին	7,6	5,3
Մասիս	271	20,4
Հրազդան	63,9	42,0
Չարենցավան	36,3	20,4
Ջերմուկ	10,3	4,6
Սիսիան	19,0	14,9
Կապան	46,8	43,2
Վաղարշապատ	65,5	46,7
Ստեփանավան	25,0	13,1
Սևան	30,9	19,3
Մեծամոր	12,5	9,2
Ծաղկաձոր	15	1,3
Վայք	7,7	5,9
Քաջարան	8,8	7,2
Մարտունի	14,5	12,9
Նոր Հաճն	12,9	9,3
Սպիտակ	21,7	12,9

Այս հանգամանքը իր բացասական ազդեցությունն ունեցավ աշակերտների թվաքանակի վրա:

Մասնավորապես՝ միայն Լոռու մարզում եթե 2003–2004 ուստարում աշակերտների թիվն ավելի քան 46 հազար էր, ապա 2013–2014 ուստարում՝ 24,86 հազար, այսինքն՝ նշված ժամանակաշրջանում մարզի աշակերտների թիվը կրճատվել է ավելի քան 21,1 հազարով: Այդպիսին է վիճակը նաև մյուս մարզերում:

Նշենք, որ այժմ բնակչության արտահոսքը բավականին մեծ է նաև գյուղական բնակավայրերից, քանի որ մեր սակավահող հանրապետություն-

⁶ Տես ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, Եր., 2013, էջ 20:

նում սեփականաշնորհված հողատարածքների 45–50%-ը չի օգտագործվում: Իսկ հատկապես ցածրադիր վայրերի կլիմայական պայմաններն այնպիսին են, որ նույնիսկ 1-2 տարի չօգտագործվելու դեպքում դրանք նորից անապատացվում են: Հանրապետության տնտեսության, նյութական արտադրության երկու կարևորագույն բնագավառների (արդյունաբերություն և գյուղատնտեսություն) անմխիթար վիճակով պայմանավորված՝ բնակչության զգալի մասը արտադրողից դարձել է սպառող: Դրա ապացույցը արտահանման (2012 թ.՝ 1,38 մլրդ ԱՄՆ դոլար) և ներմուծման (2012 թ.՝ 4,26 մլրդ դոլար) ցուցանիշների խիստ մեծ բացասական ձեռքվածքն է⁷:

Փաստորեն, ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության կառուցվածքում ներմուծումը գերազանցում է արտահանումը ավելի քան երեք անգամ:

Մեր տնտեսության անմխիթար վիճակի վկայություններից է նաև արտաքին պարտքի մեծ աճը:

Որոշ մասնագետներ Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության անհուսալի վիճակը փորձում են բացատրել հումքային ռեսուրսների անբավարար քանակությամբ, տրանսպորտային շրջափակմամբ և այլ հանգամանքներով: Մեր կարծիքով՝ սրանք հիմնավոր պատճառներ չեն: Հանրապետության տարածքի ու բնակչության քանակի համեմատությամբ մենք այնքան բազմազան ու մեծ քանակությամբ հումքային պաշարներ ունենք, որ դրանք խնայողաբար, նպատակային, համալիր օգտագործելու պարագայում կարող ենք դառնալ տնտեսապես զարգացած երկիր՝ այնպիսի, ինչպիսին Շվեյցարիան է: Տրանսպորտային մեկուսացվածությունն էլ վճռական գործոն չէ, քանի որ այս պայմաններում մենք երեք անգամ ավելի շատ կարողանում ենք ներմուծել: Հետևաբար՝ արտադրություն ունենալու դեպքում կարելի է առնվազն նույն չափով արտահանել:

Տնտեսության զարգացմանը խոչընդոտող հանգամանք է նաև մարդկային գործոնի ոչ ճիշտ և ոչ նպատակասլաց օգտագործումը:

Մեր համոզմամբ՝ մենք մեր երկիրը, նրա բնական պայմանները, ռեսուրսները լավ չենք ճանաչում, տնտեսապես ճիշտ չենք գնահատում տարածքի բարդ կառուցվածքը, չենք կարողանում նպատակային, արդյունավետ, խնայողաբար և համակարգված օգտագործել բնական պաշարները:

Մեր բարդ տարածքի յուրաքանչյուր հողակտորի, ջրային, մետաղային ռեսուրսի տնտեսական գնահատումը պետք է հեռանկարային հիմք ունենա, այլ ոչ թե պայմանավորված լինի այսօր ստացվող եկամտով, շահույթով:

Մենք մեր ազգային սեփականության՝ բնական պաշարների օգտագործման տնօրինությունը չպետք է հանձնենք օտար ներդրողին, ում, բնականաբար, առաջին հերթին հետաքրքրում է այսօրվա շահույթը. մեր տարածքի ու ռեսուրսների հեռանկարային ճակատագիրը նրանց կարող է քիչ հետաքրքրել կամ բնավ չհետաքրքրել:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ հանրապետությունում է գտնվում աշխարհի պղնձի հետազոտված պաշարների 5–7 և մոլիբդենի 7–9%-ը, պետք է լրջորեն գնահատել այդ մեծ հարստության արժեքը և դրանք օգտագործել ժամանակակից գիտատեխնիկական առաջընթացին համապատասխան: Մեր երկիրը բավական հարուստ է նաև ոսկու, բազմամետաղների, ալյումինի հումքի, քարանյութերի խոշոր պաշարներով: Գիտությունը հայտնի բոլոր քարանյութերն առկա են այստեղ: Քարը մեր ազգային հիմնական հարստու-

⁷ Տես ՀՀ վիճակագրական տարեգիրք, Եր., 2013, էջ 450:

թյուններից մեկն է: Այն ոչ միայն սոսկ շինանյութ արտադրելու հումք է, այլև այնպիսի հումքատեսակ, որի միջոցով հնարավոր է ստեղծել հարյուրավոր այնպիսի արտադրատեսակներ, որոնք մեծ գումարներով և դժվարությամբ ներմուծում ենք հեռավոր երկրներից: Հիշենք, որ անհիշելի ժամանակներից հայրը քարանյութերն օգտագործել է շատ բնագավառներում: Սակայն կարևորը բնական պաշարներ ունենալը չէ, այլ դրանցից յուրաքանչյուրը խելամիտ և նպատակային օգտագործելը: Ցավոք, այսօր էլ շարունակում ենք անհեռատեսորեն օգտագործել մեր բնական պաշարների մեծ մասը, մասնավորապես՝ պղինձն ու մոլիբդենը:

Մինչև վերջին ժամանակներս, սկսած 1950-ական թվականներից՝ Քաջարանի կոմբինատի շահագործումից ի վեր, այստեղ արդյունահանված մոլիբդենի հումքի հարստացված խտանյութը (կիսաֆաբրիկատ) արտահանվում էր Ռուսաստան, իսկ անկախությունից հետո՝ Իրան և այլ երկրներ: Բնականաբար, այս թանկարժեք հումքն այդպերպ արտահանելը մեր տնտեսության համար նվազ եկամտաբեր էր, քանի որ վաճառվում էր համեմատաբար ցածր գնով: Վերջին տարիներին Քաջարանի կոմբինատում, ինչպես նաև Երևանի նախկին «Մաքուր երկաթ» փորձնական ձեռնարկությունում ներդրվել է մոլիբդենի հումքից վերջնական արտադրանքի՝ ֆերոմոլիբդենի արտադրության տեխնոլոգիան: Այսպիսով՝ այժմ մենք արտահանում ենք ոչ թե մոլիբդենի խտանյութը, այլ պատրաստի արտադրանքը՝ ֆերոմոլիբդենը, որի արժեքը միջազգային շուկայում անհամեմատ բարձր է: Նշենք, որ Քաջարանի պղնձամոլիբդենային կոմբինատը, ըստ վերջին տվյալների, տարեկան արտադրում է 7 հազ. տոննա մոլիբդենի խտանյութ, որի մեջ մաքուր մոլիբդենի տեսակարար կշիռը 51% է: Իսկ պղնձի խտանյութի արտադրությունն այստեղ տարեկան 43 հազ. տոննա է կազմում. մաքուր պղնձի պարունակությունը՝ 27,5% է: Ըստ այս ցուցանիշների՝ կարելի է մոտավորապես պատկերացնել, թե Քաջարանի կոմբինատը միայն պղնձի ու մոլիբդենի վաճառքից ինչպիսի եկամուտ կարող է ապահովել: Իսկ եթե դրան հավելենք Ազարակի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի արտադրանքը, ինչպես նաև նոր կառուցվող Թեղուտի (Լոռու մարզում) նմանատիպ կոմբինատը, ապա դժվար չէ պատկերացնել այս ձեռնարկությունների արդյունավետ գործունեության դրական դերը մեր արդյունաբերության ապագայի համար:

Խոսքը հատկապես պղնձամոլիբդենային հումքի համալիր օգտագործման մասին է: Թեև այժմ արդեն Քաջարանի կոմբինատում զգալի աշխատանքներ են կատարվում արդյունահանված հումքից նաև այլ թանկարժեք մետաղատեսակներ կորզելու նպատակով, սակայն դրանք դեռևս բավարար համարել չի կարելի: Խնդիրն այն է, որ մեր հանրապետության պղնձամոլիբդենային հանքավայրերի հումքը պղնձից ու մոլիբդենից բացի պարունակում է նաև 10-ից ավելի մետաղային այլ տարրեր (սելեն, թելուր, ռենիում, ոսկի, գերմանիում և այլն): Պղնձից, մոլիբդենից, մասամբ նաև ռենիումից բացի, մնացածները պոչանքի հետ նետվում են շրջակա միջավայր:

Վերջին տվյալներով մեր պղնձամոլիբդենային հանքավայրերից արդյունահանվող խտանյութի մեջ եղած հիմնական մետաղների՝ պղնձի 65–66%-ն է կորզվում, մոլիբդենի շուրջ 70%-ը, իսկ բազմամետաղների հանքավայրերում միայն 50%-ը: Ցածր է նաև ոսկու կորզման տեսակարար կշիռը:

Միայն Սյունիքի մարզում լեռնահանքային ձեռնարկությունների թափու-նապահեստներում կուտակված է 200 մլն տոննայից ավելի պոչանք (թա-

փոն): Փաստորեն, այս հսկայական զանգվածը նույնպես հումք է, քանի որ դրա բաղադրության մեջ կան զգալի քանակությամբ պղինձ, մոլիբդեն և հազվագյուտ շատ թանկարժեք մետաղատեսակներ: Ողջի գետի կիրճում կուտակված պոչանքի այդ հսկայական զանգվածները, անկասկած, բացասաբար են անդրադառնում բնական համակարգի (ջրային, հողային ռեսուրսների, մթնոլորտի) վրա: Այդպիսին է վիճակը նաև Մեղրու կիրճի, Դեբեդի ավազանի, Սոթքի, Մեղրաձորի ոսկու հանքավայրերում, Արարատի ոսկու կորզման ֆաբրիկայի հարակից վայրերում:

Նախատեսվում է գունավոր մետաղների հանքանյութերի արդյունահանումը մեծ չափով ավելացնել: Միայն Քաջարանի կոմբինատում տարեկան 20 մլն տ հանքաքար արդյունահանելու և մշակելու դեպքում պոչամբար թափվող պղինձի քանակը կարող է կազմել 9,3 հազ. տ, մոլիբդենի քանակը՝ 1,77 հազ. տ: Բացի դրանից, պոչամբար են թափվում նաև ավելի քան տասը տեսակի թանկարժեք այլ մետաղներ, որոնց արժեքը շատ մեծ է⁸:

Հայաստանի Հանրապետության տնտեսությանը և շրջակա միջավայրին խորհրդային իշխանության ամբողջ ժամանակաշրջանում մեծ վնասներ են հասցվել բնական շինանյութերի՝ տուֆաքարի, բազալտաքարի, գրանիտի, կրաքարի, պեմզայի, պեռլիտների ու մյուս քարանյութերի արդյունահանման և մշակման ոչ արդյունավետ կազմակերպման հետևանքով: Այսպես՝ մեր հանրապետության քարանյութերի զարդը տուֆաքարն է, որն իր ճարտարապետաշինարարական, դեկորատիվ որակական հատկանիշներով, որպես որմնանյութ, երեսպատման նյութ, աշխարհում շատ ճանաչված է: Հանրապետության բոլոր քաղաքները, գյուղական շատ բնակավայրեր հիմնականում կառուցապատված են տուֆաքարով: Այս առումով, առանձնահատուկ նշանակություն ունի Արթիկի վարդագույն տուֆը: Անհանդուրժելի է, որ այսօր էլ շարունակում ենք այդ չվերականգնվող անզուգական բնական ռեսուրսն օգտագործել անհեռատեսորեն:

Հանրապետության տուֆաքար արդյունահանող խոշորագույն ձեռնարկությունը միշտ եղել է «Արթիկտուֆ» կոմբինատը: 1928 թվականից մինչև այժմ վերջինս արդյունահանել է 55 մլն տ տուֆի զանգված, որից 25 մլն-ը օգտագործվել է որպես որմնանյութ, մնացած՝ մեծ մասը հիմնականում նետվել է շրջակա միջավայր՝ որպես «թափոն»:

Իրականում ի՞նչ է այդ «թափոնը» և տնտեսաէկոլոգիական ինչ հետևանքներ է ունենում:

Տուֆաքարի թափոնը ընդերքից արդյունահանված մանրուք է ավազի ու խճի տեսքով և որպես որմնանյութ չի կարող օգտագործվել: Սակայն քարի թափոնն ամբողջապես հնարավոր է օգտագործել որպես բնական թեթև լցանյութ, որի պահանջը շատ մեծ է շինարարական արդյունաբերությունում: Կարելի է արտադրել, օրինակ՝ արհեստական տուֆաբլոկներ, որոնք իրենց ֆիզիկամեխանիկական հատկանիշներով չեն զիջում բնական որմնանյութերին: Հայտնի է, որ Ռուսաստանում, Ուկրաինայում և շատ այլ երկրներում կավից արտադրում են արհեստական լցանյութեր (կերամզիտ, ագլոպորիտ և այլն), որոնք օգտագործվում են շինարարության մեջ: Իսկ մեր բնական բարձրորակ լցանյութերն անխնա նետում ենք շրջակա միջավայր: Մինչդեռ, հումքը լիովին օգտագործելու դեպքում հնարավորություն կստեղծվի արտադրվող շինանյութերի ծավալը մեծացնելու ավելի քան 1,5 անգամ, իսկ ինքնարժեքն էլ

⁸ Տես Հ. Ավագյան, «Հայոց աշխարհ», 30/9 2012:

նույնքան իջեցնելու: Բացի դրանից, հումքի անմնացորդ օգտագործումը թույլ կտա բնական ռեսուրսները խնայել հետագա սերունդների համար, կլուծվեն նաև բնապահպանական կարևոր խնդիրներ: Միայն Արթիկ քաղաքի շրջակայքում 1928 թվականից մինչև այժմ տուֆաքարի թափոնների տակ և լքված քարհանքերով զբաղեցված է ավելի քան հազար հեկտար սևահողային տարածք: Իսկ հանրապետության ամբողջ տարածքում այդ ձևով շարքից հանվել է շուրջ 7 հազար հեկտար գյուղատնտեսական հողահանդակ: Հայաստանի Հանրապետությունը աշխարհի սակավահող երկրներից է, ուստի շուրջ 7,0 հազար հեկտար սևահողային տարածությունը մեզ համար մեծ հարստություն է: Քարանյութերի թափոնների օգտագործումը, հողատարածքները աղտոտումից փրկելուց բացի, կնպաստի շրջակա միջավայրի օդային զանգվածի, ջրային ավազանների մաքրության վերականգնմանը:

Եթե 2003 թ. մեր հանրապետությունում մթնոլորտ է արտանետվել 28,2 հազ. տ վնասակար նյութ, 2007 թ.⁹ 34 հազ տ, 2010 թ. այդ թիվը հասել է 97,5 հազ. տ-ի⁹, իսկ 2012 թ.¹⁰ 117,4 հազ. տ-ի: Ընդհանուր առմամբ, 2012 թ. հանրապետությունում առաջացած թափոնների ծավալը կազմել է 93,03 մլն տ¹⁰, որից օգտագործվել է ընդամենը 9,9 հազ. տ, վնասագործվել՝ 0,3 հազ. տ:

Այսպիսով, ինչպես ցույց են տալիս փաստերը, Հայաստանի Հանրապետությունում բնական պաշարների համալիր, խնայողաբար օգտագործման, շրջակա միջավայրի պահպանության բնագավառներում դեռևս նկատելի դրական տեղաշարժեր չեն դիտվում, որը ժամանակակից գիտության, տեխնիկայի առաջընթացի պայմաններում աններելի է:

Ամփոփելով ՀՀ արդյունաբերության զարգացման խնդիրներին վերաբերող հարցադրումները՝ մեր եզրակացությունները հետևյալն են.

1. Անհրաժեշտ է վերականգնել հանրապետության երբեմնի հզոր արդյունաբերությունը և զարգացնել ժամանակակից համաշխարհային գիտատեխնիկական նվաճումներին, պահանջներին համապատասխան:
2. Բնակչության վերարտադրության աճը վերականգնելու և արտահոսքը մեծապես կրճատելու նպատակով հարկ է մշակել արդյունաբերության տարածքային համաչափ զարգացման հիմնավոր ծրագիր:
3. Պետք է առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնել Գյումրի, Վանաձոր, Սպիտակ, Իջևան, Դիլիջան, Սևան, Գորիս և մյուս բոլոր քաղաքների արդյունաբերության զարգացման հիմնահարցերին, որոնց բնակչության թիվը, աճի գործակիցները խիստ կրճատվել են:
4. Արդյունաբերական նշանակություն ունեցող բոլոր տեսակի ռեսուրսների տնտեսական գնահատման, դրանց համալիր, նպատակային, խնայողաբար օգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության խնդիրները պետք է լուծել բացառապես պետական մակարդակով:
5. Վերջին 200 տարիների փորձը ցույց է տալիս, որ մեր մետաղային հանածոների արդյունահանումը և առհասարակ հանքային հարստությունների շահագործումը չպետք է վստահել արտասահմանյան ընկերություններին, քանի որ նրանց հիմնականում հետաքրքրում է ցանկացած ձևով մեծ շահույթի ապահովումը, այլ ոչ թե հումքի խնայողաբար օգտագործումը կամ էլ շրջակա միջավայրի պահպանումը: Նպատակահարմար կլինեն այդ բնագավառներում արտասահմանյան ներդրումները:

⁹ Տե՛ս ՀՀ վիճակագրական տարեգիրք, Եր., 2013, էջ 212:

¹⁰ Տե՛ս նույն տեղը:

СЕРГЕЙ МЕЛКУМЯН

Профессор кафедры „Макроэкономики” АГЭУ,
доктор географических наук

Необходимость восстановления и развития промышленности Республики Армения.- До развала Советской власти Армения была высокоразвитой индустриальной страной, где доля промышленности в общем объеме валовой продукции составляла 56–68%. В системе промышленности были заняты 459,9 тыс. рабочих. Для сравнения отметим, что в настоящее время в системе промышленности нашей республики общее число рабочих составляет 83.8 тыс. человек, а общая численность безработных составляет 245.5 тыс. человек. В результате этого продолжается эмиграция населения республики. За последние 13 лет население только города Еревана сократилось около на 200 тыс. человек. По нашему мнению, Республика Армения имеет разнообразную, мощную сырьевую базу, что дает возможность восстановить, развивать современную промышленность, создать широкий рабочий фронт для трудовых ресурсов и прекратить эмиграцию нашего населения.

SERGEY MELKUMYAN

Professor at the Chair of „Macroeconomics” at ASUE,
Doctor of Geographical Sciences

The Imperative of Reconstructing and Developing Industry in the Republic of Armenia.- Before the collapse of the Soviet power, Armenia was a highly developed industrial country where the share of industry in gross volume of production accounted for 56–68%. About 459,9 thousand workers were employed in the sphere of industry. For comparison, we should note that at present in the system of industry of our country the total number of employees is 83.8 thousand people. The total number of the unemployed is 245.5 thousand people. As a result of this the emigration of the population is continuing. The emigration has very negatively influenced especially all urban settlements. Over the last 13 years, the population of the city of Yerevan has reduced by nearly 200 thousand people. In our opinion, the Republic of Armenia has a diverse, powerful source of raw materials that gives an opportunity to restore and develop modern industry, to create a working front for labor and stop the emigration of our population.